

Вплив трансфертного ціноутворення на податковий ризик банківських установ України

Ярош Ю.В.

студентка

ННІБТ «Українська академія банківської справи»
Сумського державного університету

Савченко Т.Г.

доцент, доктор економічних наук,
завідувач та викладач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування
ННІБТ «Українська академія банківської справи»
Сумського державного університету

У статті досліджено потенційні ризики використання трансфертного ціноутворення для мінімізації податкового навантаження банківських установ в Україні. Результати аналізу наукової літератури, тенденцій розвитку банківської системи та податкового законодавства засвідчили, що проблема трансфертного ціноутворення у взаємозв'язку із податковими ризиками банків-членів транснаціональних груп є актуальною та потребує подальшого її вивчення. У статті наголошується, що обґрунтоване використання трансфертного ціноутворення в операціях між пов'язаними відносинами контролю фінансовими установами забезпечить мінімізацію витрат обумовлених виявленими порушеннями у сфері податкового законодавства; може сприяти уникненню подвійного оподаткування, а також дозволить розширити можливості використання податкового планування на рівні групи. З іншого боку, держава повинна запроваджувати ефективні підходи до законодавчого регулювання трансфертних цін у міжгосподарських відносинах з метою уникнення незаконної мінімізації податкових платежів до державного бюджету. Дослідження проводилось на основі підходу, який передбачав послідовну реалізацію трьох етапів: аналіз структури власності банків України; оцінка податкового навантаження у країнах резидентами яких є власники істотної участі даних банків; а також визначення порівняльної активності банків на міжнародних грошових ринках. На підставі узагальнення зазначених показників зроблено висновок щодо наявності потенційних ризиків використання трансфертних цін для незаконної мінімізації податків, які сплачуються окремими найбільшими банками в Україні. Для уникнення даних ризиків запропоновано шляхи удосконалення національного законодавства з трансфертного ціноутворення. Зроблені у статті висновки також можуть бути використані окремими банками для теоретичного обґрунтування та практичної розробки методів управління податковим навантаженням, які б відповідали чинному законодавству.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, податкове навантаження, податковий ризик, банківська група, банківська установа, капіталізація, принцип «витягнутої руки».

Ярош Ю.В., Савченко Т.Г. ВЛИЯНИЕ ТРАНСФЕРТНОГО ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ НА НАЛОГОВЫЙ РИСК БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ

В статье исследованы потенциальные риски использования трансфертного ценообразования для минимизации налоговой нагрузки банковских учреждений в Украине. Результаты анализа научной литературы, тенденций развития банковской системы и налогового законодательства показали, что проблема трансфертного ценообразования во взаимосвязи с налоговыми рисками банков-членов транснациональных групп является актуальной и требует дальнейшего ее изучения. В статье отмечается, что обоснованное использование трансфертного ценообразования в операциях между связанными отношениями контроля финансовыми учреждениями обеспечит минимизацию затрат обусловленных выявленными нарушениями в сфере налогового законодательства; может способствовать процессу уклонения от двойного налогообложения, а также позволит расширить возможности использования налогового планирования на уровне группы. С другой стороны, государство должно вводить эффективные подходы к законодательному регулированию трансфертных цен в межхозяйственных отношениях во избежание незаконной минимизации налоговых платежей в государственный бюджет. Исследование проводилось на основе подхода, который предусматривал последовательную реализацию трех этапов: анализ структуры собственности банков Украины; оценка налоговой нагрузки в странах резидентами которых являются владельцы существенного участия этих банков; а также определение сравнительной активности банков на международных финансовых рынках. На основании обобщения указанных показателей сделан вывод о наличии потенциальных рисков трансфертных цен для незаконной минимизации налогов, уплачиваемых отдельными крупнейшими банками в Украине. Чтобы избежать этих рисков предложены пути совершенствования национального законодательства по трансфертному ценообразованию. Сделанные в статье выводы также могут быть использованы отдельными банками для

теоретического обоснования и практической разработки методов управления налоговой нагрузкой, которые соответствуют действующему законодательству.

Ключевые слова: трансфертное ценообразование, налоговая нагрузка, налоговый риск, банковская группа, банковское учреждение, капитализация, принцип «вытянутой руки».

Yarosh Y.V., Savchenko T.G. INFLUENCE TRANSFER PRICING ON TAX RISK BANKING INSTITUTIONS IN UKRAINE

The article examines the potential risks of using transfer pricing to minimize the tax burden of banking institutions in Ukraine. Results of the analysis of the scientific literature, the development trends of the banking system and the tax legislation have shown that the transfer pricing issue in connection with tax risks member banks of multinational groups is relevant and it needs further study. The article notes that sound management of transfer pricing in transactions between financial institutions related control relationships will minimize costs resulting from the abuses in the field of tax legislation; can contribute to the avoidance of double taxation, and will expand the possibilities of using tax planning on a group level. On the other hand, the state should introduce effective approaches to the legal regulation of transfer prices in the off-farm relations in order to avoid illegal minimization of tax payments to the state budget. The study was conducted on the basis of the approach, which provided consistent implementation of the three stages: analysis of the ownership structure of banks in Ukraine; assessment of the tax burden in countries whose residents are owners of a substantial participation of these banks; as well as determining the relative activity of banks on the international money markets. On the basis of all these indicators concluded that there was the potential risk of transfer pricing to minimize illegal taxes paid by individual major banks in Ukraine. To avoid these risks, the ways of improvement of national legislation on transfer pricing. Made in the conclusions of the article can also be used by individual banks for the theoretical study and practical development management practices of the tax load, corresponding to the current legislation.

Keywords: transfer pricing, tax burden, tax risk, the banking group, financial institution, market capitalization, the principle of «arm's length».

Постановка проблеми у загальному вигляді. На рівні міжгосподарських зв'язків трансфертні ціни можуть суттєво впливати на процес формування бази оподаткування за умови різної резидентності пов'язаних осіб, що виступають контрагентами за такою операцією. Передача фінансових ресурсів у формі зобов'язань за трансфертними цінами може використовуватись для мінімізації податкового навантаження банків-членів транснаціональної фінансової групи та досягнення інших тактичних і стратегічних цілей групи. У свою чергу, можливість маніпулювання трансфертною ціною зобов'язань банку є одним із основних причин недостатнього обсягу внутрішньогрупових інвестицій у формі капіталу. Як наслідок виникає проблема «тонкої капіталізації» («thin capitalization») сутність якої полягає у недостатній величині власного капіталу у порівнянні із обсягом зобов'язань банку, що у свою чергу обумовлює зменшення вартості банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У публікаціях закордонних дослідників досить детально вивчається проблема трансфертного ціноутворення у взаємозв'язку із оподаткуванням та капіталізацією суб'єктів господарювання, які входять до транснаціональних груп [1; 2; 3]. Однак, у вітчизняній науковій літературі дана проблема залишається не достатньо дослідженою. Крім того, банківський сектор відіграє ключові роль у

реалізації фінансових відносин у нашій державі. Таким чином, завдання аналізу впливу трансфертного ціноутворення на податковий ризик банків є актуальним в умовах сьогодення.

Формулювання цілей статті: дослідження проблеми негативного впливу трансфертного ціноутворення на капіталізацію та обґрунтованість податкового навантаження найбільших банків України, а також визначення напрямків удосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення в Україні.

Вклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розкривати роль трансфертного ціноутворення в оподаткування банківського бізнесу необхідно дослідити сутність трансфертних цін. Відповідно до Методичних рекомендацій Національного банку України (далі – НБУ) [4], трансфертне ціноутворення – процес формування структури трансфертних цін банку, а відповідно трансфертна ціна – внутрішня ставка, що встановлюється з урахуванням ринкових індикаторів та використовується для розподілу доходів і витрат між напрямками управління в усіх структурних підрозділах одного банку. Трансфертна ціна виражається у вигляді річної процентної ставки.

Для збереження функціонального та сутнісного навантаження на економічну категорію «трансфертна ціна» потрібно чітко розмежувати її застосування в межах двох напрям-

ків. Як інструмент внутрішнього фінансового менеджменту та ключовий елемент управлінського обліку категорію «трансфертна ціна» доцільно вживати для позначення ціноутворення в межах однієї юридичної особи (наведене вище визначення НБУ). При вивченні механізму взаємодії юридично незалежних, але пов'язаних характером економічних відносин осіб («пов'язані сторони») категорію «трансфертна ціна» необхідно розглядати з урахуванням особливостей міжгосподарських зв'язків, зокрема в аспекті зовнішньоекономічної діяльності та проблем оподаткування. Таким чином, трансфертна ціна в банку – це ціна на ресурси, які передаються усередині банку від одного центру відповідальності до іншого або між взаємопов'язаними банками.

Теоретичні засади та методичні аспекти трансфертного ціноутворення у вітчизняних банках, у розрізі зазначених вище двох напрямків застосування трансфертних цін, досить детально розглянуті у монографії українських дослідників [5].

Актуальність та необхідність для України вдосконалення організації та державного контролю трансфертного ціноутворення у банках обумовлюється необхідністю справедливого визначення податкової бази для наповнення бюджету України, а також потребою у впровадженні ефективних механізмів протидії нелегальному впливу капіталу з країни за посередництвом банків. Отже, вдосконалення державного регулювання трансфертного ціноутворення є важливою складовою зміцнення фінансової безпеки України.

За інформацією наведеною на офіційному сайті НБУ [6], в Україні станом на 01.10.2016 функціонувало 100 банків, з яких 40 з іноземним капіталом, у тому числі 17 з 100% іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу в капіталі банків склала 56%. Наведені дані свідчать про значну присутність на національному ринку транснаціональних фінансових груп та, як наслідок, посилення потенційної проблеми маніпулювання трансфертними цінами для мінімізації податкових платежів в Україні.

Запропонований нами підхід до визначення впливу трансфертного ціноутворення на податковий ризик банківських установ України передбачає реалізацію трьох послідовних етапів: 1) аналіз структури власності найбільших банків України; 2) оцінка податкового навантаження у країнах резидентами яких є власники істотної участі даних банків; 3) визначення порівняльної активності банків на міжнародних грошових ринках.

Для даного дослідження були обрані 10 банків України з найбільшим розміром активів станом на 01.01.2016 року (рис. 1). Дані банки входять до наступних груп за класифікацією НБУ: 1) банки з державною часткою (АТ «Укресімбанк», АТ «Ощадбанк», АБ «Укргазбанк»); 2) банки-члени іноземних банківських груп (ПАТ «Укрсоцбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Альфа-банк», ПАТ «СБЕРБАНК»); 3) банки I групи (ПАТ КБ «Приватбанк», ПАТ «ПУМБ»).

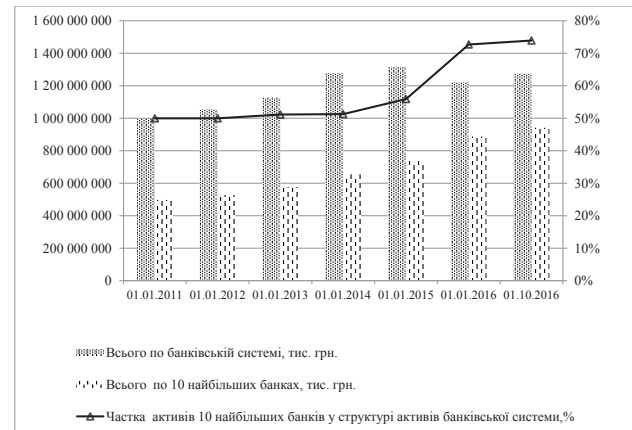

Рис. 1. Динаміка активів банків України

Джерело: сформовано авторами на основі офіційних даних офіційного сайту НБУ [6]

Включення у вибірку крім банків-членів іноземних банківських груп найбільших українських банків, що контролюються вітчизняними інвесторами ми вважаємо обґрунтованим оскільки дані банки є центральними ланками найбільших фінансово-промислових груп України. Дані групи також мають активи закордоном, як наслідок, існує висока ймовірність використання трансфертного ціноутворення для мінімізації податкових платежів в Україні. Державні банки включені у вибірку для порівняння структури їх зобов'язань із подібними за масштабами банками-членами фінансових груп.

Як зазначалось вище, зміст першого етапу полягає в ідентифікації осіб пов'язаних відносинами контролю із найбільшими банками України (табл. 1.)

Як видно із таблиці 1 на 01.01.2016 року у сформовану нами вибірку входило 10 банків із них 4 банки перебували під повним контролем нерезидентів та 2 банки мали власників істотної участі-нерезидентів. Переважно інвестиції у найбільші банки України надходять із Австрії, Кіпру та Російської Федерації. Також наявні інвестиції від резидентів Франції та Великобританії.

На другому етапі нами проаналізовано податкового навантаження у тих країнах, резиденти яких пов'язані відносинами контролю із найбільшими банками України (табл. 2).

Таблиця 2
Аналіз податкового навантаження в країні

Країна	Загальне податкове навантаження, %
Україна	51,9
Росія	47,5
Кіпр	24,7
Великобританія	30,9
Австрія	51,6
Франція	62,8

Джерело: сформовано авторами на основі даних Світового банку [7]

З таблиці 2 видно, що податкове навантаження для резидентів України є вищим у порівнянні із іншими країнами резидентами яких є власники істотної участі найбільших банків. Потрібно зазначити, що наведені у таблиці 2 показники дозволяють лише опосередковано оцінити економічні передумови використання трансфертних цін для мінімізації податку на прибуток суб'єктів господарювання. Більш релевантна цілям аналізу інформація стосовно номінальних ставок податку на прибуток корпорацій у дослідженій нами звітності Світового банку не оприлюднюється. За умови розташування банків-членів групи у країнах із вищим рівнем оподаткування прибутку існує можливість мінімізації податків через надання фінансових ресурсів банками або іншими структурними підрозділами фінансової (фінансово-промислової) групи, які знаходяться у країнах із нижчим рівнем оподаткування [5].

Таблиця 1
Резидентність осіб пов'язаних з найбільшими банками України

№ п/п	Назва банку	Резидентність юридичних осіб, що входять до банківських груп*	Власники істотної участі	Частка у статутному капіталі, %**	Резидентність власників істотної участі
1	ПРИВАТБАНК	Україна, Латвія, Грузія	Боголюбов Г. Б.	33,7545	Україна
			Коломойський І. В.	33,7545	
			ТРИАНТАЛ ІНВЕСТМЕНТС ЛТД	24,9900	Кіпр
2	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	Україна	Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдінг АГ	96,3640	Австрія
3	ОЩАДБАНК	Україна, Великобританія	Держава	100	Україна
4	УКРСИББАНК	Україна	BNP Paribas S.A.	84,9995	Франція
			ЕБРР, Великобританія	15,000	Великобританія
5	УКРЕКСІМБАНК	-	Держава	100	Україна
6	УКРСОЦБАНК	Україна	ПАТ «ФЕРРОТРЕЙД ІНТЕРНЕТШНЛ»	69,1456	Україна
			UniCredit Bank Austria AG, Austria	26,2693	Австрія
7	ПРОМІНВЕСТ-БАНК	-	Державна корпорація «Внешэкономбанк»	97,8502	Росія
8	ПУМБ	Україна	Ахметов Р.Л.	99,90	Україна
9	УКРГАЗБАНК	-	Держава	94,94	Україна
10	СБЕРБАНК	Україна	ПАТ «Сбербанк Росії»	100	Росія
			Центральний банк Російської Федерації		

*Наведені дані про банківські групи визнані НБУ, материнською структурою яких виступає відповідний банк зареєстрований за законодавством України.

**Інформація НБУ щодо структури власності банків.

Джерело: сформовано авторами на основі офіційних даних офіційного сайту НБУ [6]

Необхідно підкреслити, що резиденти Кіпру підлягають мінімальному податковому навантаженню та займають значну питому вагу у структурі інвестицій у банківську систему України. Таким чином, існують економічні передумови для мінімізації податкових платежів дочірніми банками, що входять до складу міжнародних фінансових груп.

Третій етап – аналіз частки коштів інших банків у іноземній валюті в структурі зобов'язань (табл. 3).

Даний показник характеризуватиме активність установи на міжнародних грошових ринках. При інших рівних умовах порівняно високі значення даного показника свідчатимуть про підвищений ризик застосування трансфертних цін для незаконної мінімізації податкових платежів.

За результатами аналізу даних наведених у таблиці 3 можна зробити висновок, що окремі банки з іноземними інвестиціями більш інтенсивно користуються валютними ресурсами інших банків у порівнянні із банками, що контролюються державою або вітчизняним інвестором. Логічним видається припущення, що фінансові ресурси можуть надходити від пов'язаних банків-нерезидентів, які розташовуються у країнах із значно нижчими ставками оподаткування прибутку корпорацій.

Враховуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що банки підконтрольні резидентам Російській Федерації мають високі податкові ризики, що можуть проявитись як у вигляді прямих втрат для національного

бюджету, так і у формі зниження фінансової стійкості банку. Також може виводитись капітал з країни та нагромаджуватись у РФ, що знижує інвестиційний потенціал та безпосередньо впливає на рівновагу банку. І хоча відповідно до Розпорядження Кабінетом Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 977-р [8] Російська Федерація не віднесена до переліку держав (територій), операції з резидентами яких визнаються контрольованими та потребують додаткового аналізу в аспекті застосування трансфертного ціноутворення, ми все ж вважаємо що податкові ризики банків контрольованих резидентам Російській Федерації є підвищеними. Дана теза обумовлюється географічно розгалуженою структурою транснаціональних фінансових (фінансово-промислових) груп, які можуть спочатку акумулювати фінансові ресурси у одних країнах, а потім через свої підрозділи у країнах з недостатнім державним контролем трансфертного ціноутворення мінімізувати податкове навантаження. Також потрібно враховувати, що до переліку держав операції з резидентами яких визнаються контрольованими відносяться Туркменістан та Республіка Узбекистан, резиденти яких у свою чергу мають стійкі соціально-економічні зв'язки із резидентами Російської Федерації.

Потрібно зазначити, що до переліку КМУ [8] із осіб пов'язаних з найбільшими банками України (табл. 1) потрапили лише резиденти Кіпру, які мають частку власності у Приватбанку. Крім того, відповідно до Листа Державної фіскальної служби України від 27.01.2016

Таблиця 3

Структура зобов'язань найбільших банків станом на 01.10.2016

№ з/гр	Назва банку	Кошти інших банків в іноземній валюті	Усього зобов'язань	Питома коштів інших банків в іноземній валюті у зобов'язаннях
1	ПРИВАТБАНК	2 355 497	241 543 999	1,0
2	ОЩАДБАНК	8 291 749	176 370 675	4,7
3	УКРЕКСІМБАНК	6 203 668	147 423 518	4,2
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	610 028	42 881 509	1,4
5	УКРСИББАНК	10 933	37 613 356	0,0
6	УКРСОЦБАНК	3 632 053	30 143 306	12,0
7	ПРОМІНВЕСТБАНК	8 299 373	29 905 470	27,8
8	ПУМБ	267 431	37 312 316	0,7
9	СБЕРБАНК	26 260 767	43 611 347	60,2
10	УКРГАЗБАНК	1 430 340	53 148 152	2,7
	Усього	57 361 838	839 953 648	115

Джерело: сформовано авторами на основі офіційних даних офіційного сайту НБУ [6]

№1556 [9], господарські операції платника податків з контрагентами – резидентами Грузії у 2015 році

визначаються контрольованими з 01.01.2015 по 15.09.2015 за умови відповідності річного доходу та обсягу операцій платника податків встановленим критеріям. У свою чергу, одним із учасників банківської групи «ПРИВАТБАНК» є Акціонерне товариство «ПРИВАТБАНК» (Грузія) (табл. 1). Таким чином, Приватбанк має зв'язки із резидентами двох країн, щодо яких існують високі податкові ризики, що створює потенційні можливості для незаконного використання трансфертного ціноутворення.

З іншого боку, система трансфертного ціноутворення, за умови відповідності національному та міжнародному податковому законодавству, може розглядатись як інструмент стратегічного фінансового менеджменту який сприятиме підвищенню вартості міжнародної банківської групи. Основними напрямками використання трансфертних цін для фінансової оптимізації діяльності групи банків є: мінімізація витрат пов'язаних із виявленими порушеннями у сфері податкового законодавства; уникнення подвійного оподаткування пов'язаного із трансфертним ціноутворенням; використання можливостей ефективного податкового планування на рівні групи і т.д.

Висновки з цього дослідження. Приймаючи до уваги наведені у роботі результати дослідження, можна зробити висновок, що трансфертне ціноутворення в банках є

важливим і складним процесом, що потребує ефективного контролю з боку держави. За результатами аналізу нами виявлено три банки (ПРИВАТБАНК, ПРОМІНВЕСТ-БАНК та СБЕРБАНК), які входять до групи найбільших банків України та характеризуються підвищеними ризиками незаконного застосування трансфертного ціноутворення для мінімізації податкових платежів в Україні

Податковим кодексом України від 02.12.2010 р. N 2755-VI встановлено правові норми, які забезпечують державне регулювання трансфертного ціноутворення. Зазначимо, що 15 липня 2015 року були внесені суттєві зміни до Податкового кодексу України у частині підвищення ефективності законодавчого регулювання трансфертного ціноутворення за операціями з нерезидентами в аспекті оподаткування прибутку суб'єктів господарювання [10]. На даний момент у статті 39 Податкового кодексу досить детально визначено, як методи розрахунку звичайної ціни, так і ключові принципи їх застосування. Зміст зазначених методів визначення звичайної ціни в цілому відповідає рекомендаціям ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для багатонаціональних корпорацій та податкових адміністрацій [3]. Таким чином, основним завданням державних органів стає повноцінна імплементація норм, визначених Податковим кодексом України; а завданням вищого керівництва банку – врахування даних норм для мінімізації податкового ризику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Nendick Emma. Transfer pricing and thin-capitalization rules extend to domestic transactions. [Text] // International Tax Review. – 2004. – May – P. 99-101.
2. Edelstein Andrés and Wunder Gustavo. What the new transfer pricing and thin-capitalization rules mean. [Text] // International Tax Review. – 2004. – September – P. 36-37.
3. Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations – OECD Publishing, 2001.
4. Постанова НБУ «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України» \ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0324500-07>.
5. Савченко Т.Г., Макаренко М.І. Система трансфертного ціноутворення в комерційних банках: Монографія – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 238 с.
6. Національний Банк України /офіційне інтернет представництво [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
7. DOING BUSINESS [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>.
8. Розпорядження КМУ від 16 вересня 2015 р. № 977-р «Про затвердження переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/977-2015-%D1%80>
9. Лист Державної фіскальної служби України від 27.01.2016 №1556/6/99-99-19-02-02-15 // <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-66263.html>.
10. Закон України від 15 липня 2015 року № 609-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення» // <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/609-19/paran19#n19>.